

ต้นมันที่เพิ่งแน่นต้น
มั่นคงความขาดแคลน

โรงเรียนร่มเกล้าปางตอง
ตำบลหมอกจำแป่ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

สารมูลนิธิสยามกัมมาจล

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางสำคัญในการดำเนินชีวิต ที่มีสติ และปัญญาในการตัดสินใจ โดยมีหลักง่ายๆ คือจะทำอะไรก็ให้มีความพอประมาณกับกำลังความสามารถและทรัพยากรที่มีอยู่ คำนึงถึงสาเหตุ และผลลัพธ์ของการกระทำของตนโดยไม่ประมาท ซึ่งสิ่งต่างๆ ดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้จำเป็นต้องอาศัยเงื่อนไขของการแสวงหาความรู้ในเรื่องที่จะทำโดยละเอียด รอบคอบ และที่สำคัญต้องอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม

มูลนิธิสยามกัมมาจล ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) เล็งเห็นความสำคัญในการปลูกฝังหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงลงในใจปวงชนชาวไทยโดยเฉพาะในเยาวชนซึ่งเป็นกำลังของชาติ จึงได้จัดทำโครงการเสริมศักยภาพการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษาและชุมชนขึ้น เพื่อสนับสนุนให้โรงเรียนต่างๆ น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงลงสู่การเรียนการสอน และเป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อนขยายผลตลอดจนสนับสนุนให้มีการจัดทำสื่อนวัตกรรมเพื่อเผยแพร่การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษาพอเพียง

มูลนิธิสยามกัมมาจลใคร่ขอขอบคุณสถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.) มูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา โดยคุณทรงพล เจตนาวณิชย์ และคณะที่เห็นความสำคัญของโครงการดังกล่าว และเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ การจัดการความรู้ ตลอดจนการจัดทำสื่อต่างๆ ที่มีคุณค่าเผยแพร่สู่สาธารณชน

ปิยาภรณ์ มัณฑะจิตร
ผู้จัดการมูลนิธิสยามกัมมาจล
มกราคม ๒๕๕๒

คำนำ

หนังสือประกอบตลาดนัดความรู้ ครั้งที่ ๑ จัดพิมพ์ขึ้นภายใต้โครงการเสริมศักยภาพการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษาและชุมชน โดยความร่วมมือของมูลนิธิสยามกัมมาจล ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) และสถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.) มูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา เพื่อใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการเผยแพร่หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษา โดยมีสถานศึกษาที่สนใจสมัครเข้าร่วมโครงการรวม ๖๘ แห่ง จากจำนวนสถานศึกษา ๑๓๕ แห่งที่ผ่านการประเมินและได้รับป้าย *สถานศึกษาพอเพียง ๒๕๕๐*

ทั้งนี้สถานศึกษาต่างๆ ที่เข้าร่วมโครงการได้นำเสนอผลผลิตจากประสบการณ์ความรู้และบทเรียนจากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในแนวที่หลากหลาย เพื่อเป็นตัวอย่างรูปธรรมของการนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติในสถานศึกษา ทั้งยังช่วยเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในแนวคิด และการปฏิบัติให้แก่สถานศึกษาอื่นๆ ที่สนใจด้วย

คณะผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะช่วยจุดประกายทางปัญญาให้แก่สถานศึกษาและชุมชน พร้อมทั้งเกิดความศรัทธา เห็นคุณค่าในการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและงานต่อไป

ขอขอบคุณ มูลนิธิสยามกัมมาจล ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) ที่เล็งเห็นความสำคัญของการเสริมสร้างการเรียนรู้ในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่เยาวชนและสถานศึกษา ซึ่งเป็นเสมือนการหว่านเมล็ดพันธุ์แห่งความพอเพียงให้งอกงามไปทั่วแผ่นดินไทย

ด้วยศรัทธาในคุณค่าแห่งความพอเพียง
สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.)

ถนนที่ฟ้าทิ้งแห่งตน บนความขาดแคลน

หลั๊ๆ ตื้นๆ ผ่านหลายร้อยโค้ง มุ่งหน้าสู่เมืองสามหมอก คลับคล้ายคลับคลา ว่ามารู้สึกตื่นเต็มที่เมื่อต้องจอตลอดอธิบายถึงเหตุผลการเข้าสู่พระตำหนักปางตองกับนายทหารหน้าด่าน ก่อนจะเคลื่อนล้อต่อไปเรื่อยๆ ตามเส้นทางที่คดโค้ง ระหว่างทาง สัมผัสได้ถึงกลิ่นอายธรรมชาติที่แวดล้อมด้วยขุนเขาและโอหมอก ท่ามกลางสายฝนที่ตกพรำๆ ไม่ขาดสาย

อีกเพียงไม่กี่อึดใจ มองเห็นเพิงร้านค้าเล็กๆ ๒-๓ ร้านทางฝั่งซ้ายมือ แหงนหน้ามองไปอีกด้านจึงเห็นพื้นที่ลาดชัน และตัวอาคารตั้งตระหง่านอยู่ ไม่อยากเชื่อเลยว่าในพื้นที่ห่างไกลและลาดชันเช่นนี้จะมีโรงเรียนชุกช่อนอยู่

หากสายตาไม่บังเอิญไปสะดุดเห็นป้ายโรงเรียนเสียก่อน คงต้องคิดว่าเป็นหมู่บ้านบนเขาแน่ๆ เพราะพื้นที่รอบๆ ส่วนหนึ่งเป็นเหมือนพื้นที่เพาะปลูกแบบขั้นบันได มีคอกสำหรับเลี้ยงสัตว์ มีอาคารเรียนเก่าๆ กระจุกกระจายอยู่ตามไหล่เขา บางส่วนเป็นเหมือนกลุ่มบ้านที่หลังคามุงตองตึง บางส่วนหลังคามุงสังกะสี ได้แต่เก็บความงุนงงสงสัยเกี่ยวกับเรื่องราวของโรงเรียนมากมายไว้ในใจ กระทั่งรุ่งสางวันใหม่ จึงค้นพบว่า แท้จริงแล้วพื้นที่แห่งนี้เป็นโรงเรียนแห่งการพึ่งพาตนเอง เป็นที่ปมเพาะต้นกล้าแห่งความพอเพียง ตามรอยพระราชดำริที่ควรค่าแก่การเป็นแบบอย่างของสถานศึกษาพอเพียง ประจำปี ๒๕๕๐

ท่ามกลางทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ท่ามกลางความเป็นอยู่ที่แตกต่างจากคนเมือง ทุกๆ ชีวิตต้องเรียนรู้ที่จะดูแลตนเอง รู้จักพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ และใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า ยืนหยัดให้ได้ด้วยหลัก อัตตาธิ อัตโนนาถ หรือ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน

ร่มเกล้าบางทอง บ้านแห่งความหวัง

ย้อนไปเมื่อประมาณ ๒๐ ปีก่อน ชุมชนชาวเขาของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีโอกาสที่จะได้รับการศึกษาน้อยมาก เพราะความยากจนและวัฒนธรรมคนชนเผ่าเองที่ไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษา พออายุเริ่มสู่วัยรุ่นก็แต่งงานกันไปเสียส่วนใหญ่ จึงเกิดโรงเรียนศูนย์ปางมะผ้าในโครงการพระราชดำริขึ้น เพื่อให้ผู้ด้อยโอกาสได้มีโอกาสทางการศึกษา

ต่อมา ในปี ๒๕๒๓ พลเอก ยศ เทพหัสดิน ณ อยุธยา มีดำริให้ก่อตั้งโรงเรียนร่มเกล้าบางทองขึ้น เพื่อให้ลูกหลานของคนงานในศูนย์โครงการพระราชดำริปางตองและชาวไทยภูเขาที่อยู่ใกล้เคียง โดยได้ดำเนินการตามแบบอย่างของโรงเรียนศูนย์ปางมะผ้าในโครงการพระราชดำริ โดยท่านที่ปรึกษาโครงการพระราชดำริ พลเอก นิพนธ์ ภารัญญิตย ได้ให้นโยบายและหลักการจัดการศึกษาให้เป็นต้นแบบในการจัดการศึกษาในโครงการตามพระราชดำริ โดยการเปิดรับนักเรียนที่อยู่ตามห้วยบ้านต่างๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งมักจะเป็นหมู่บ้านเล็กๆ ที่มีประมาณ ๑๐-๒๐ หลังคาเรือนต่อหมู่บ้าน และไม่มีโรงเรียนอยู่ในห้วยบ้าน ตามหลักการของ ดร.สนิท ยีรงค์ อดีตผู้อำนวยการสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอนในสมัยนั้น

แรกเริ่มก่อตั้ง มีการปลูกสร้างอาคารเรียน ๔ หลัง ๘ ห้องเรียน ในเนื้อที่ประมาณ ๓ ไร่ ของศูนย์โครงการพระราชดำริปางตอง และสามารถเปิดทำการเรียนการสอนครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๒๔ โดยมีเจ้าหน้าที่จากศูนย์ทำหน้าที่เป็นครู

ผ่านไปร่วม ๒ ปี ศูนย์โครงการพระราชดำริจึงได้โอนโรงเรียนให้กับสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติเมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๒๖ และได้รับการบรรจุข้าราชการครูจากสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ให้มาดำเนินการเรียนการสอนแก่นักเรียน จนท้ายสุดได้รับการประกาศแต่งตั้งโรงเรียนอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๒๖

๑๐ ปีต่อมา โรงเรียนได้ขออนุญาตใช้พื้นที่ของศูนย์โครงการพระราชดำริปางตองประมาณ ๖๐ ไร่ ในการก่อสร้างโรงเรียนใหม่ เนื่องจากสถานที่เดิมคับแคบเกินไป ในเวลา

เดียวกับที่สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีนโยบายจัดตั้งโรงเรียนแบบพึ่งพาตนเองตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ จึงได้รับการพัฒนาให้เป็นโรงเรียนพึ่งตนเองเมื่อวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๓๖ และได้รับรางวัลชนะเลิศโรงเรียนดีเด่นขนาดเล็ก จากสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในปี ๒๕๓๙

โรงเรียนร่มเกล้าบางตองนับเป็น ๑ ใน ๑๓ โรงเรียนร่มเกล้าตามโครงการพระราชดำริทั่วประเทศ ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้โอกาสทางการศึกษากับผู้ที่อาศัยอยู่ตามแนวตะเข็บชายแดน อันเป็นความสอดคล้องกับความมั่นคงของประเทศ ยังคงอยู่ในพื้นที่ศูนย์โครงการพระราชดำริปางตอง ภายในเรือนประทับแรมปางตอง ตำบลหมอกจำแป่ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน บริหารงานภายใต้คติพจน์ อัตตาธิ อัตโนนาถ หรือ ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน

โรงเรียนเปิดรับนักเรียนที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาที่อยู่ตามห้วยบ้านต่างๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่ไม่สามารถจัดตั้งโรงเรียนได้ที่อยู่ตามแนวตะเข็บชายแดน และชนเผ่าต่างๆ ซึ่งมีฐานะยากจน มีปัญหาพ่อแม่หย่าร้าง ไร้ทะเบียนราษฎร ตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลจนถึงมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ในลักษณะของนักเรียนประจำ โดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน ค่าที่พัก ค่าอาหาร และค่าใช้จ่ายใดๆ เลย มีการจัดรูปแบบการเรียนการสอนภายใต้หลักการ การจัดการการศึกษาแบบพึ่งตนเอง ที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะชีวิต ให้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง เพื่อพัฒนาให้นักเรียนสามารถดูแลตนเอง มีระเบียบวินัย มีคุณธรรมจริยธรรม สามารถประกอบอาชีพได้ในอนาคต ตลอดจนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข นับเป็นโอกาสในชีวิตของเด็กเหล่านี้ ที่ได้ศึกษาเรียนรู้ ณ บ้านแห่งที่สองหลังนี้

นอกเหนือจากภารกิจด้านการเรียนการสอน โรงเรียนยังให้ความร่วมมือในการดำเนินงานตามพระราชดำริอย่างต่อเนื่อง ดังคำขวัญ *รักศักดิ์ศรี มีคุณธรรม นำวิชาการ สืบสานงานพระราชดำริ*

ปัจจุบัน โรงเรียนบริหารงานโดยผู้อำนวยการธนา อ่อนเกิด มีครูจำนวน ๑๕ คน มีนักเรียนที่เป็นชนเผ่าทั้งหมด จำนวน ๒๔๓ คน ส่วนใหญ่เป็นเด็กชนเผ่าไทยใหญ่มากถึง ๑๘๔ คน ที่เหลืออยู่ปะปนกันเป็นเด็กชนเผ่าลีซอ กะเหรี่ยง มูเซอ ยูนาน ปะโอ และม้ง ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในตำบลหมอกจำแป่เป็นส่วนใหญ่ จำนวน ๑๐๙ คน รองลงมา ๘๖ คน มาจากแนวตะเข็บชายแดน ที่เหลือเป็นเด็กในตำบลต่างๆ ได้แก่ จองคำ ปางหมู เวียงใต้ ผาบ่อง หัวยผา แม่เงา และนาปู่ป้อม

๒

พึ่งตนเอง คาถาการบริหาร

“จะดูแลเด็กๆ ต่อไปได้อย่างไร จะพัฒนาการเรียนการสอนกันได้อย่างไร”

เป็น คำถามสำคัญในการบริหารโรงเรียนที่อยู่บนพื้นที่ดอยสูงห่างไกลความเจริญนี้ ขาดแคลนหลายสิ่งหลายอย่าง แตกต่างจากโรงเรียนในเมือง งบประมาณก็ไม่มากพอสำหรับหล่อเลี้ยงทุกชีวิตที่นี่ ครูเองก็มีอยู่ไม่กี่คน และมีการย้ายเข้าย้ายออกกันแทบทุกๆ สองปี หันมามองที่ตัวเด็ก มีแต่คนยากคนจน บางคนก็ไม่มีทะเบียนราษฎร ภาษาไทยก็มีปัญหา พูดได้บ้างไม่ได้บ้าง โอกาสจะพัฒนาด้านวิชาการให้ได้ร่ำเรียนสูงๆ ดูริบหรี่เต็มที

ความลำบาก ความขาดแคลน ความกันดาร หรืออะไรสุดแล้วแต่ ใครจะพร่ำบ่นกันไป กลับไม่ใช่อุปสรรคของที่นี่เลย ด้วยหลักของการพึ่งตนเอง แต่เดิมมองตามหลักคิดที่พึ่งตนเองของ ดร.สนิท ยีรงค์ ที่ว่า “บ้านมุงตองตึงจะมาเป็นสังกะสีไม่ได้ จะนอนให้ฝนรั่วก็ตามใจ จะได้รู้จักพึ่งตนเอง ทาวิธีการแก้ไขได้เอง” แต่ในทางปฏิบัติ ต้องมาประยุกต์ใช้ เพราะในความเป็นจริงโรงเรียนยังต้องการการพัฒนาทักษะด้านวิชาการ หรือด้านอื่นๆ อีก นอกเหนือจากการแก้ปัญหาด้านปัจจัยสี่ จึงต้องมาปรับใช้ให้เป็นสังกะสี

การพักผ่อนประจำสัปดาห์แรกๆ ครูสามารถจะขอข่าวมาไว้ให้นักเรียนคนละหนึ่งถึงรวมกันหลายคนก็ได้หลายถึง และทำนา ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ไปด้วย เข้าครัวเองด้วย ก็พออยู่พอกินได้ เพราะนักเรียนมีเพียง ๖๐-๗๐ คน แต่ตอนนี้มีไม่พอสำหรับนักเรียนที่เพิ่มขึ้นมากกว่า ๒๐๐ คน จึงต้องหาวิธีใหม่ให้พออยู่พอกิน

“เจ้านายคนหนึ่งเคยพูดว่า อย่าอ้างความขาดแคลนในการปฏิบัติหน้าที่ เพราะไม่มีที่ไหนสมบูรณ์แบบ ทุกที่ขาดแคลนทั้งนั้น แต่อยากให้คุณรู้จักแก้ปัญหาบนความขาดแคลนมากกว่า” เป็นสิ่งที่จุดประกายความคิดของผู้อำนวยการธนา อ่อนเกิดให้เดินหน้าต่ออย่างไม่หวั่นไหว

เราจำเป็นต้องรู้จักบริหารความขาดแคลน รู้จักแก้ปัญหาที่เป็นอยู่ด้วยตนเอง ไม่ต้องไปเรียกร้องจากใคร ไม่ใช่ท้อแท้ ไม่ใช่ไม่มีเงินแล้วไม่ทำ อะไรที่พึ่งตนเองได้ก็ทำไป หากอาหารไม่เพียงพอ ก็ต้องรู้จักหาตามสภาพแวดล้อม เข้าป่าหาหน่อไม้ หาผักกูดได้ก็ไปหา มาอะไรปลูกได้ก็ปลูก ปลูกกะหล่ำปลี ปลูกผักคะน้า จะเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ ก็ทำกันไป ไม่ต้องไปหาซื้อตามท้องตลาด เป็นผู้ผลิตเองตามแนวทฤษฎีใหม่ ถ้ามีเหลือแล้วจึงนำไปขายเป็นรายได้บ้าง นำไปแปรรูปถนอมอาหารไว้บ้าง สำหรับเป็นอาหารในมือต่อไป

หากงบประมาณไม่พอก็พยายามปรับใช้ให้เหมาะกับสภาพที่เป็น สมมติได้ค่าอาหารเดือนละหนึ่งแสน ถ้าอยู่สิบเดือนก็ใช้เงินหนึ่งล้าน ประหยัดได้ด้วยการบริหารให้สามารถยึดการใช้บหนึ่งล้านไปได้เป็น ๑๒ เดือน ที่ประหยัดได้เพราะซื้ออาหารน้อยลง จากการทำการเกษตรไว้กินเองด้วย และจัดสรรเพียงบางส่วนไปซื้ออาหารเลี้ยงสัตว์แทน

บ้านไม่พอก็ชวนชาวบ้านมาช่วยกันสร้าง จะมุงด้วยตองติง ทำด้วยไม้ไผ่ก็อยู่กันได้ ที่รับไม้ได้ก็ใช้ดาวเทียมทางไกลหรือฟังวิทยุ แก๊สไม่มีก็ใช้ฟืนแทน โรงอาหารไม่มีก็ใช้พื้นที่ด้านข้างของอาคารอเนกประสงค์ที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์อะไร สำหรับทำครัวและรับประทานอาหารแทน

อะไรๆ ก็เป็นจริงขึ้นมาได้ด้วยความพอเพียง รู้จักพอใจในสิ่งที่ได้ เลือกใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่อย่างเหมาะสม พัฒนาไปตามกำลังที่มี

มาถึงตรงนี้ อาจมีใครหลายคนเข้าใจผิดว่าการพึ่งตนเอง หมายความว่าไม่ต้องการพึ่งพาภาครัฐ ไม่ต้องการความช่วยเหลือจากใครเลย ในความเป็นจริงแล้วต้องรู้จักเชื่อมประสานและเปิดรับความช่วยเหลือจากที่ต่างๆ ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างสมเหตุ

สมผล ไม่ว่าจะเป็นทหารจากพระตำหนักปางตองมาช่วยแนะนำการปรับภูมิทัศน์ และสื่อสารให้หน่วยงานอื่นๆ มาช่วยบริจาคผ้าห่ม เสื้อผ้า หรือของใช้จำเป็นอื่น

กรมปลัดสัตว์จังหวัดสนับสนุนการเลี้ยงหมูหลุม ศูนย์เพาะเลี้ยงพันธุ์สัตว์ป่าสนับสนุนเรื่องรถไว้ใช้ในยามจำเป็นเป็นครั้งคราว กรมวิชาการส่งเสริมการเกษตรสนับสนุนเรื่องพันธุ์ไม้ต้นกล้าผักต่างๆ กรมประมงสนับสนุนเรื่องพันธุ์ปลา องค์การต่างประเทศ Mr.Bent Norman สนับสนุนการสร้างอาคาร สโมสรโรตารี สีสลม และสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม สนับสนุนการสร้างศาลาปฏิบัติธรรม และยังมีคณะส่วนบุคคลจากที่ต่างๆ บริจาคทุนสำหรับการสร้างเรือนพยาบาล

จนถึงวันนี้ แม้หลายสิ่งหลายอย่างภายในโรงเรียนอาจยังไม่สมบูรณ์แบบมากนัก แต่อย่างน้อยก็ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า โรงเรียนสามารถบริหารจัดการความขาดแคลนจนเติบโตได้ มีอาคารเรียน มีที่พักเพิ่มขึ้นหลายหลัง มีอาหารอย่างเพียงพอ ดูแลเด็กๆ ให้ได้กินอิ่ม นอนอุ่นด้วยหลักแห่งการพึ่งตนเอง

หันมามองข้อจำกัดของเด็กๆ ทั้งเรื่องความเป็นอยู่ การสื่อสาร โอกาสของการศึกษาที่แตกต่างจากเด็กในเมือง รูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบพึ่งตนเองก็ยังคงเป็นคำตอบที่ดีที่สุด สอดรับกับแนวคิดของพลเอก นิพนธ์ ภาณุรัตน์ ที่ปรึกษาโครงการพระราชดำริฯ ที่ต้องการให้จัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างให้มีลักษณะเด่นของตัวเองตามศักยภาพ

ความคาดหวังที่มีต่อเด็กที่ผ่านรั้วโรงเรียนนี้ไป จึงไม่ใช่ความเด่นด้านวิชาการ หากแต่ว่าเป็นการเรียนการสอนวิชาชีพและชีวิตเพื่อให้รู้จักพึ่งพาตนเองได้ นั่นหมายถึงการสร้างทักษะการดำรงชีวิตให้สามารถดำรงชีวิตได้ด้วยตัวเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข รู้จักใช้ชีวิตอย่างพอเพียงและมีอาชีพ ไม่ได้เน้นให้สอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ เพราะความเป็นจริงบีบบังคับให้ไปฝึกฝนอย่างเด็กในเมืองไม่ได้ เพราะเงินก็ไม่มี หลักฐานอะไรก็ไม่มี ข้อเท็จจริงคือ จบออกไปแล้วต้องทำงานเป็นส่วนมาก

ในการที่จะให้บรรลุความตั้งใจได้ จำเป็นต้องมุ่งเน้นกระบวนการเรียนการสอน ผ่านการปฏิบัติจริงตามสภาพที่เป็นอยู่ของโรงเรียน ตามเงื่อนไขที่เป็นจริงของนักเรียนและครู มีทั้งการฝึกด้านการเกษตร ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ ฝึกการประกอบอาหาร ฝึกการประกอบอาชีพ ฝึกการให้บริการ รวมไปถึงฝึกให้รู้คุณค่าของสิ่งรอบตัว ฝึกระเบียบวินัย ฝึกการดูแลตัวเอง ฝึกให้อยู่ร่วมกันในหอพัก ฝึกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักเรียนกับนักเรียน ระหว่างครูกับนักเรียน เป็นต้น

การบริหารจัดการโรงเรียนแบบพึ่งตนเองเหล่านี้ เป็นความสอดคล้องตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง “การพัฒนาบนหลักแนวคิดการพึ่งตนเอง เพื่อให้เกิดความพอมีพอกิน พอมีพอใช้ของคนส่วนใหญ่ โดยใช้หลักความพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตระหนักถึงการพัฒนาอย่างเป็นลำดับขั้นตอนที่ใช้ความรู้ คุณธรรม และความเพียรในการปฏิบัติและการดำรงชีวิต”

“คิดว่าใช่ เพราะการพึ่งตนเองเป็นสิ่งที่ทำอยู่ก่อนแล้วบนความยากลำบาก และมีการปฏิบัติงานตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่มาตั้งแต่ปี ๒๕๔๒ โดยจัดแบ่งเป็นโซนปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลา เมื่อมีนโยบายการจัดการศึกษาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามา จึงมาร้อยรัดกับสิ่งที่ทำอยู่แล้วอย่างต่อเนื่อง หากวิเคราะห์ตาม ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข มันก็คือ ความมีเหตุผล ความพอประมาณ ความมีภูมิคุ้มกัน จากการใช้มีอะไรก็ใช้อย่างนั้น มีไม้ก็ใช้ไม้ มีปูนก็ใช้ปูน อะไรอย่างนี้” ผู้อำนวยการรณกาลกล่าวอย่างเชื่อมั่นในการเดินตามรอยพระราชดำริ

๓

ถ่ายทอดความคิดพิชิตใจครู

ท่ามกลาง ความขัดสน สภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของนักเรียน จำนวนครูที่มีอยู่อย่างจำกัด กับการทำงานบนฐานคิดพึ่งตนเอง เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำความเข้าใจหลักการ ดอกหญ้าแนวคิด อธิบายสภาพการทำงาน การใช้ชีวิต บทบาทหน้าที่ที่แตกต่างจากที่อื่นๆ รวมไปถึงการอยู่ร่วมกันให้กับครูผู้เป็นพันธมิตรสำคัญในการขับเคลื่อนงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับครูที่นี่ ซึ่งมักจะเป็นครูบรรจุใหม่กับครูที่ทางเลือกน้อย มาจากต่างที่ต่างทาง และย้ายเข้าย้ายออกกันบ่อยๆ

เริ่มแรกของการปฐมนิเทศ ครูใหม่ทุกคนจะต้องไปศึกษาแนวคิดจากหนังสือหลักการศึกษาแบบพึ่งตนเอง จากนั้นผู้อำนวยการจะชวนมานั่งคุย แนะนำโรงเรียน ทำความเข้าใจในการอยู่ร่วมกัน

คุยกันให้ชัดๆ ตั้งแต่ต้นเลยว่าที่นี่ การทำงานค่อนข้างแตกต่างจากที่อื่น ต้องทำงานรับผิดชอบ ๒๔ ชั่วโมง ต้องตื่นแต่เช้าทำกิจกรรมประจำวันร่วมกับนักเรียน จัดการเรียนการสอนผ่านการปฏิบัติ โดยเฉพาะกิจกรรมเกษตร แต่ละคนต้องมีความรับผิดชอบหลายหน้าที่ มีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันรับผิดชอบเด็ก เป็นทั้งครูประจำชั้น ครูที่ปรึกษา ครูประจำกลุ่มงาน ครูประจำบ้าน และครูประจำกลุ่มสนใจตามกิจกรรม โครงการ กลุ่มงานต่างๆ ที่โรงเรียนทำอยู่

ทุกคนต้องมีหน้าที่เหล่านี้โดยปริยาย ถ้าครูไม่มีความรู้เลย ก็ต้องไปเรียนรู้กับเด็ก บางครั้งครูอาจไม่จำเป็นต้องเก่งกว่าเด็กเสมอไป เมื่อไม่รู้ก็ไปจัดกระบวนการเรียนรู้กับเด็ก ให้รู้มากขึ้น เพราะเด็กๆ จะรู้หน้าที่และรู้อายุว่าต้องทำอะไรบ้าง หรือเชิญวิทยากรภายนอก ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นข้าราชการจากหน่วยงานต่างๆ มาช่วยสอน ไม่มีคำว่าทำไม่ได้ สำหรับที่นี่ แม้จะเป็นครูผู้หญิงก็สามารถเรียนรู้ได้ เมื่อเป็นที่เข้าใจ ก็ให้ศึกษาเรียนรู้ดูงานไป ๑ สัปดาห์ มีอะไรไม่เข้าใจก็ถามไถ่กันไป

นอกจากนี้ การประชุมครูเดือนละ ๑ ครั้งยังเป็นโอกาสของการพูดคุยปรึกษาหารือ ถามไถ่ เรียนรู้กันไป หรือหากมีอะไรเป็นกรณีพิเศษก็สามารถนัดหมายพูดจากันได้

การกำหนดหลักสูตรการเรียนการสอน ใช้หลักสูตรส่วนกลาง ร้อยละ ๗๐ หลักสูตรท้องถิ่น ร้อยละ ๓๐ ทั้งนี้ หลักสูตรและแผนการเรียนการสอนต้องสอดคล้องกับธรรมนูญโรงเรียน สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ ไม่ใช่ไปคนละทิศละทาง

อีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญ คือการพยายามเน้นย้ำจิตวิญญาณของความเป็นครูว่า ความเป็นครู ไม่ใช่การสอนหนังสือเพียงอย่างเดียว แต่ต้องสอนคนด้วย โดยการแบ่งปัน ประสบการณ์สู่ครู มีอะไรก็สอนกันไป

เวลาเด็กถามอะไรมา ต้องถามคำถามต่อให้คิด ไม่ใช่การตอบลาให้ลูกศิษย์ แต่เป็นการสอนวิธีตอบลาให้ ถ้าตอบลาให้เด็กก็ไม่ว่าคุณค่า เปรียบเสมือนพ่อแม่รังแกฉัน ถ้าอาจารย์ฉลาดแล้ว ลูกศิษย์ก็ต้องฉลาดด้วย

หน้าที่ของครูเป็นความยิ่งใหญ่ ต้องไวต่อการรับรู้ปัญหาและเข้าใจเด็ก ถ้าสอนเด็ก แล้วเด็กไม่ตี จะไล่ออกไป ทำได้ง่าย ทำแบบนี้ใครก็เป็นครูได้ ถ้าเด็กไม่ตี ก็ต้องแก้ปัญหา ให้เด็ก ทำไม่ถึงก้าวร้าว ซึ่งจะพบว่าส่วนใหญ่เด็กที่มีประวัติอาชญากรเป็นเพราะไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ ในความเป็นครูต้องให้ออกมาเด็กด้วย ไม่ใช่ดูตัวอย่างเดียว เว้นเสียแต่ว่าเด็กจะไม่ให้ออกมาตัวเอง ถึงที่สุดโรงเรียนก็ต้องดำเนินตามระเบียบกติกา

ยกตัวอย่าง เมื่อรู้ว่าเด็กมีปัญหาจะให้เด็กมาอยู่ด้วย ถ้าไม่มีเวลาจะเรียกมาพบ มาคุย ใช้วิธีทำความเข้าใจกับเด็ก ทำให้เด็กมีความสุขขึ้น และพยายามพัฒนาแก้ปัญหาของเด็กไปด้วย ตรงกันข้าม ถ้าใครทำดีก็ต้องชื่นชม ต้องให้ความรักและกอดเด็กบ้าง

จริงๆ แล้วในการแก้ปัญหา นั้น ไม่มีสูตรสำเร็จหรอก บางคนคุยดีแล้วเชื่อ บางคนไม่เชื่อ ต้องใช้คู่มือนักเรียน ใช้กติกามากำกับ บางคนต้องให้รายงานการทำงานดี หรือเขียนรายงานมาให้ครู สารพัดวิธีที่ครูสามารถเรียนรู้ได้เพื่อช่วยเด็ก

ถ้ามีโอกาสก็ไปเยี่ยมชุมชนใกล้เคียง อย่างบ้านรักไทย บ้านนาป่าแปก บ้านมะเขือส้ม บ้านรวมไทย อย่างน้อยภาคเรียนละหนึ่งครั้ง ในช่วงเทศกาลต่างๆ เช่น วันปีใหม่ เข้าพรรษา ไตถามสารทสุขดิบ แนะนำพ่อแม่ให้ช่วยดูแล ให้ช่วยแก้ปัญหาเด็กด้วยกัน หรือถ้าบ้านอยู่ไกลมาก ก็ต้องรอโอกาสคุยกับพ่อแม่เด็กเวลามีประชุมผู้ปกครอง

ดูเหมือนค่อนข้างเคร่งเครียดไปหน่อยในการทำงานหรือเปล่า ครูคงถอดใจกันไปหลายคน แต่ในความเป็นจริงไม่ได้เป็นอย่างนั้น ครูหลายคนรู้สึกยินดี มีความสุขกับการทำงานที่นี่ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเทคนิคการบริหาร

ผู้อำนวยการคิดเสมอว่าครูที่มาทำงานที่นี่เหมือนคนทีลงเรือลำเดียวกัน ใจจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งกว่าอะไร ต้องมีเทคนิคการพูดจา มีเทคนิคการปกครอง และพยายามหาหลากหลายยุทธวิธีเพื่อสร้างความตระหนักให้สามารถทำงานบนความขาดแคลน รู้จักแก้ปัญหาได้

คนทำงานด้วยกัน ต้องคอยดูแลสารทุกข์สุกดิบกันด้วย พยายามเอาใจเขามาใส่ใจเรา ยังมีอยู่กันเพียงน้อยนิดแค่ ๑๕ คน ถ้าใครคนใดคนหนึ่งไม่มีความสุข ไม่อยากทำงาน งานมันก็ไปไม่ได้ เวลาครูมีปัญหา เกิดความเครียด ก็ต้องยืดหยุ่นเวลาพักผ่อนให้กันบ้าง เวลาที่ได้รับความสำเร็จก็ชื่นชม อย่างเวลาได้รางวัลต่างๆ ก็เป็นฝีมือของครูทั้งนั้น ไม่ใช่เพราะผู้อำนวยการทำคนเดียว เก่งคนเดียว ถ้าครูไม่ทำ นักเรียนไม่ร่วมมือ ก็คงไม่ได้ยืนอยู่จุดนี้กัน ต้องให้ทุกภาคส่วนมาร่วมกัน ต้องให้ทุกคนเห็นร่วมกัน เป็นเจ้าของผลงานร่วมกัน เปรียบเสมือนรถยนต์ที่ต้องมีทุกองค์ประกอบสำคัญจึงจะเคลื่อนไปได้

ทุกอย่างต้องอาศัยความเป็นทีมจึงอยู่มาได้จนถึงทุกวันนี้ ไม่ว่าจะเป็นใครก็สำคัญ แม้กระทั่งภารโรง นักเรียน และส่วนราชการต่างๆ ที่มาดูแล

นั่นคือ ใช้หลักการบริหารแบบเอาทั้งคน เอาทั้งงาน เน้นให้ได้ใจกันมากกว่า ให้เกิดความตระหนักรู้จริง เป็นการสอนแบบไม่สอน ไม่ใช่วิธีสั่งการ มีการหยอกล้อกันที่เล่นที่จริงบ้าง ใช้ระบบการดูแลกันแบบครอบครัว เปรียบเสมือนพ่อปกครองลูก ไหนๆ ก็อยู่บ้านเดียวกันแล้ว ทำอย่างไรให้ประทับใจ อยู่ด้วยกันแล้วไม่เบื่อกัน

เกษตรครบวงจร หนึ่งฐานชีวิตและการเรียนรู้

พื้นที่ แปลงเกษตรแบบขั้นบันไดด้านหน้าโรงเรียน ฟาร์มไก่บนบ่อปลา ฟาร์มหมูหลุม ฟาร์มหมูบ้าน ฟาร์มกระต่าย ฟาร์มไก่ ฟาร์มเพาะเห็ดฟาง กล้วย กับอาคารอเนกประสงค์ที่เห็นอยู่นี้ มีเนื้อที่มากพอสมควรจนคล้ายกับเป็นหมู่บ้านเกษตรกรรม ไม่เพียงเท่านั้น ยังมีแปลงผักขนาดย่อมๆ กระจายอยู่ตามหน้าบ้านหรือหอพัก

แน่นอนที่สุด การทำเกษตรเป็นความโดดเด่นและสำคัญมากสำหรับโรงเรียนแห่งนี้ เพราะว่าเป็นแหล่งอาหารหล่อเลี้ยงทุกชีวิตที่นี่ และเป็นแหล่งความรู้ในวิชา กอท. (การงานอาชีพและเทคโนโลยี) ให้เด็กสามารถนำไปเผยแพร่ต่อที่บ้านได้ เพราะส่วนใหญ่คนชนเผ่าจะทำงานทำไร่กันอยู่ หรือเป็นความรู้ติดตัวไปเป็นอาชีพได้ตลอดชีวิตเมื่อจบไปแล้ว ด้วยน้อยคนนักที่จะมีโอกาสเรียนต่อเหมือนเด็กในเมือง จากปัญหาทางสัญชาติและนามสกุล นับเป็นการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและความเป็นจริงของชีวิต

อย่างที่รู้กันอยู่ว่า ในการเรียนการสอนวิชา กอท. นั้น จะประกอบด้วยสองส่วน คือ ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

ในภาคทฤษฎี เด็กๆ ก็จะได้เรียนเรื่องการปลูกผัก การเลี้ยงสัตว์ การตอนกิ่ง การทำปุ๋ย เป็นต้น ตามหลักสูตรของโครงการธนาคารอาหารชุมชน (Food Bank) ส่วนในภาคปฏิบัติ จะถูกจัดให้เป็นกลุ่มงานที่เด็กๆ จะได้เรียนรู้จากการลงมือทำจริง เรียกว่า กลุ่มงานเกษตรกลาง ส่วนเรื่องการเลี้ยงสัตว์ก็จัดเข้ากลุ่มงานฟาร์มสัตว์ซึ่งจะหมุนเวียนกันดูแลตามปีการศึกษา และปฏิบัติหน้าที่กันในช่วง ๐๖.๐๐ - ๐๗.๐๐ น. และยังมีอีกส่วนหนึ่งที่เรียกว่าเกษตรหน้าบ้าน

โดยสรุป ลักษณะการเกษตรที่โรงเรียนได้จัดไว้ให้เด็กๆ ได้เรียนรู้จะมี ๒ แบบ คือ ๑) ลักษณะที่เป็นของส่วนรวม ที่ต้องช่วยกันดูแล ได้แก่ แปลงเกษตรรวมและฟาร์มสัตว์ ๒) ลักษณะการดูแลที่ใครบ้านใครบ้านมัน ซึ่งก็คือเกษตรหน้าบ้านหรือหน้าหอนั่นเอง การทำแบบนี้ทำให้เด็กๆ ต้องไปขึ้นแปลงจริง ไปเพาะเมล็ดจริง ไปดูแลสัตว์จริง

สำหรับการจัดการเรียนรู้ก็เป็นไปตามช่วงวัย ถ้าเป็นช่วงชั้น ๑ และ ๒ ก็อาจไปเรียนรู้ร่วมกันตามกระบวนการรายวิชา เพื่อเรียนรู้ร่วมกันในแปลงเกษตรกลางที่เป็นของส่วนรวม เพราะโดยปกติแล้ว เด็กเล็กๆ มีความรู้ไม่มาก จึงมักจะให้ไปช่วยรุ่นพี่ก่อน และจะเริ่มพัฒนาให้ทำงานกันจริงจังมากขึ้นตั้งแต่ระดับชั้น ป.๔ ขึ้นไป

พอช่วงชั้น ๒ และ ๓ ก็จะสามารถที่จะละเอียดขึ้น เช่น การเลี้ยงไก่ ก็จะทำให้จดสถิติการให้วัคซีน และชื่อวัคซีนที่ใช้ว่ามีอะไรบ้าง ให้ไข่เมื่อไรอย่างไร ก็เป็นการเรียนรู้อยู่ในวิชาการเลี้ยงสัตว์

นั่นเป็นการเพิ่มพูนความรู้เชิงวิชาชีพให้เด็กๆ อีกส่วนที่จะได้ติดเป็นของแถม คือการฝึกความรับผิดชอบและประชาธิปไตย

ในการดูแลแปลงเกษตรกลางและฟาร์มสัตว์นั้น เด็กๆ จะต้องมีการประชุมตกลงกันเองว่าใครจะดูแลตรงไหนอย่างไร โดยมีครูที่ปรึกษาเป็นคนช่วยหนุนในกระบวนการพูดคุย และจะเป็นคนติดตามดูว่าทำกันจริงแค่ไหน ผลเป็นอย่างไร ผลผลิตที่ได้ก็จะเป็นอาหารและรายได้ ถ้าเป็นช่วงปิดเทอม ก็จะประกาศรับอาสาสมัครเด็กๆ ที่ไม่กลับบ้านให้มาช่วยดูแลพืชและสัตว์ เป็นงานเบาๆ ให้อาหารหมู ให้อาหารไก่ พร้อมกับมีรายได้พิเศษเล็กน้อยๆ เป็นรางวัล

รายได้ทั้งหมดที่ได้จากผลผลิตของแปลงเกษตรกลางและฟาร์มสัตว์ จะนำมาเป็นเงินหมุนเวียนและสมทบในงบประมาณอาหารกลางวันของทุกคน ยกตัวอย่าง ผลผลิตที่ได้

จากฟาร์มสัตว์ เช่น ไข่ไก่ ไช้หนกระทา และเนื้อหมู จะถูกนำไปขายเพื่อเป็นอาหารกลางวันผ่านระบบสหกรณ์โรงเรียน ทำให้กลุ่มงานฟาร์มสัตว์มีรายได้หมุนเวียนในการลงทุน รวมทั้งมีการฝึกให้นักเรียนคำนวณต้นทุนเปรียบเทียบกับให้ผลผลิตว่า คำนวณกับการลงทุนหรือไม่ นับเป็นการสอนทักษะทั้งวิชาการและวิชาชีพ ให้นักเรียนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

ส่วนเกษตรหน้าบ้าน จะเป็นความรับผิดชอบของแต่ละหอพัก โดยที่แต่ละหอจะมีการประชุมกันเองว่า อยากจะปลูกอะไรตามฤดูกาล ใครจะรับผิดชอบดูแลส่วนไหน ใ้ใครเป็นพี่ที่ช่วยดูแลน้องๆ เวลาได้ผลผลิตมากก็สามารถนำไปทำกินกันในหอพักได้ ที่เหลือก็นำไปขายเป็นรายได้ของกลุ่ม เมื่อสะสมได้มากพอ ก็จะนำไปใช้ประโยชน์ตามแต่จะตกลงกันในแต่ละหอพัก บางกลุ่มนำเงินที่ได้ไปซื้อขนมมากินด้วยกัน บางกลุ่มจะเก็บเงินไว้จนใกล้ปิดเทอม แล้วแบ่งกันเป็นค่ารถกลับบ้าน เป็นต้น

ยังไม่พอ ถ้าขยายเมล็ดพันธุ์ได้มากๆ ครูก็จะแบ่งให้เด็กๆ ไปปลูกที่บ้านต่อ หรือเวลาปิดเทอมครูก็จะให้เด็กหิ้วไถกลับบ้านไปสัก ๒ ตัว เพื่อกระตุ้นให้อยากไปเลี้ยงต่อ และเอากลับมาตอนเปิดเทอม ให้ครูประเมินผล เพื่อให้เป็นคนดี ให้รู้คุณค่า รู้จักรักและหวงแหนสัตว์ นอกเหนือไปจากการได้ความรู้เรื่องทักษะการเลี้ยงไก่

นอกเหนือจากนี้ ยังมีกลุ่มพิเศษที่คอยดูแลแปลงเกษตร ซึ่งเรียกว่า ยุวมอดินและยุวเกษตรกร

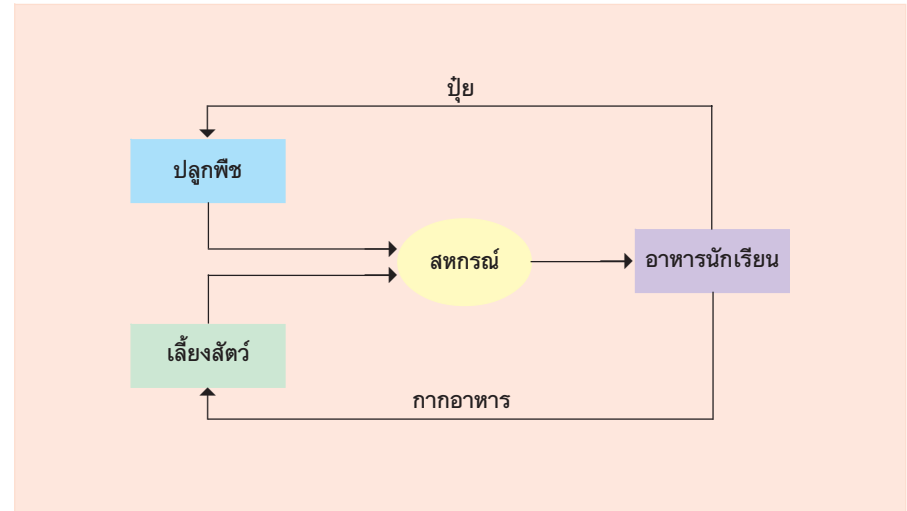
กลุ่มยุวมอดินนั้นจะเป็นกลุ่มนักเรียนชั้น ป.๔-ป.๖ ที่ดูแลพัฒนาเรื่องดิน รวมไปถึงการทำปุ๋ยบำรุงดินตามรายวิชา โดยเฉพาะหน้าฝนที่ไม่สามารถปลูกพืชได้เลย เพราะมีปัญหาเรื่องความเข้มข้นของแสง และรากเน่าจากฝนที่ตกชุกตลอดทั้งวัน ซึ่งจะมีกรมพัฒนาที่ดินจังหวัดแม่ฮ่องสอนมาให้ความรู้และสนับสนุนโครงการปลูกหญ้าแฝก เพื่อรักษาหน้าดินไว้ไม่ให้ถูกฝนชะล้างไป

ส่วนกลุ่มยุวเกษตรกร จะเป็นกลุ่มนักเรียนมัธยมที่มาช่วยดูแลแปลงเกษตรรวมในช่วงเวลา ๑๕.๐๐-๑๘.๐๐ น. โดยการสนับสนุนของสำนักงานเกษตรพื้นที่สูง ผอ.วุฒิจิตร เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา ประธานคณะกรรมการสถานศึกษา

สิ่งที่เหนือกว่าการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยอินทรีย์ หรืออะไรต่างๆ ที่ทำอยู่เป็นส่วนๆ นั้น เป็นการเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันแต่ละส่วนได้อย่างเป็นระบบเพื่อการใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการทำการเกษตร ต่อนักเรียนต่อโรงเรียน ให้เป็นความต่อเนื่องและยั่งยืน

“ทุกอย่างเกี่ยวเนื่องสอดคล้องกันไปหมด ไม่มีอะไรที่ทำกันโดดๆ จากปุ๋ยสู่พืช จากพืชสู่สหรณ์ จากสหรณ์สู่โรงอาหาร จากเศษอาหารสู่ปุ๋ยสู่อาหารสัตว์ ทุกสิ่งเกี่ยวพันกันไปอย่างนี้” ภัควัฒน์ สุปินโน ครู คศ.๑ เกษตรพอเพียง อธิบายวงจรความเชื่อมโยงและความสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงว่า

“เป็นการประหยัดงบประมาณ ที่รู้จักใช้พืชในโรงเรียนมาให้ประโยชน์ไม่ต้องไปลงทุนซื้อมาให้เปลืองเงิน และยังไม่ต้องใช้สารเคมีมาก เป็นเรื่องของเกษตรอินทรีย์ มีการใช้เศษวัชพืช เช่น หญ้า มาทำปุ๋ยพืชสด ใช้ใบไม้แห้งมาทำปุ๋ยหมัก ใช้กากอาหารมาหมักเป็นปุ๋ยอินทรีย์ ใช้หยวกกล้วยเป็นอาหารสัตว์”

เมื่อให้นักเรียนฝึกปฏิบัติลงแปลงเอง เลี้ยงสัตว์เอง ก็จะเป็นผู้ได้รับความรู้ ได้ประโยชน์ต่างๆ เอง

...เวลาได้ผลผลิตก็นำไปเป็นอาหาร ที่เหลือก็นำไปขายให้กับสหรณ์ หรือนำไปขายที่ตลาด

...เมื่อนักเรียนมีรายได้ ก็สามารถไปซื้อของกินของใช้จำเป็นราคาถูกของสหรณ์ได้ และถ้ามีเงินเหลือเก็บก็ไปฝากเป็นเงินออม ไว้กับสหรณ์ได้อีก

...เมื่อสหรณ์ได้ผลผลิตก็จะนำไปขายให้กับโรงอาหารไว้สำหรับประกอบอาหาร ๓ มื้อ โรงเรียนไม่ต้องเสียงบประมาณไปซื้อข้างนอก ทำให้เงินยังอยู่ภายในโรงเรียน

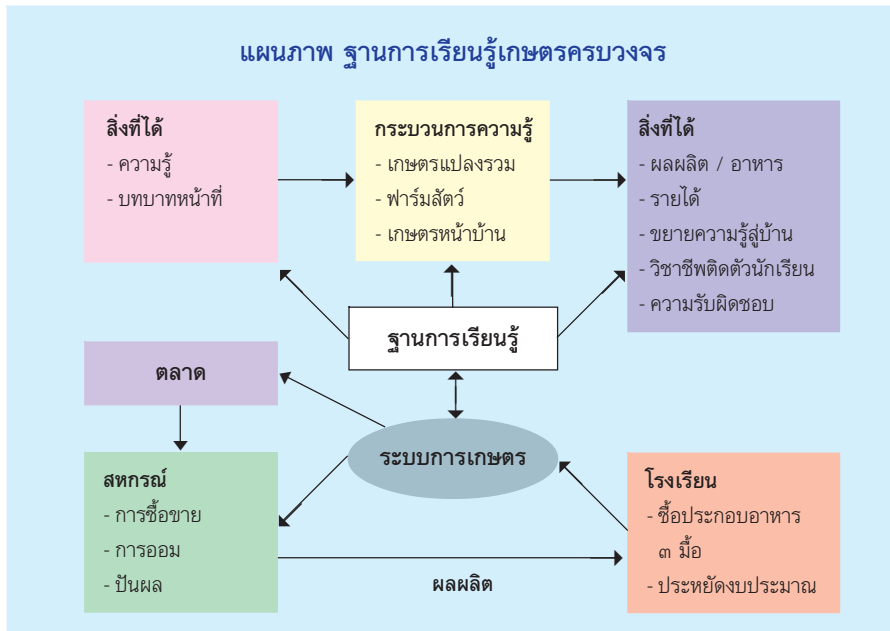
...ถึงสิ้นปีสหรณ์ก็จ่ายเงินปันผลให้กับครู นักเรียน ที่เป็นสมาชิกอยู่ หมุนเวียนกันเป็นระบบ ขึ้นมีนกันถ้วนหน้า

“...สหรณ์ตั้งขึ้นมาเพื่อรับซื้อสินค้าจากนักเรียน จัดจำหน่ายสินค้าในราคาย่อมเยา รณรงค์การออมทรัพย์ ถ้าใครออมทรัพย์มากก็มีของขวัญให้ เช่น ตุ๊กตา เป็นแรงจูงใจ โดยเฉพาะยุคข้าวยากมากแพง” นฤมล อ่อนเกิด ครูผู้ดูแลระบบสหรณ์เสริมการทำงานของสหรณ์กล่าว

สหกรณ์มีมา ๑๐ ปีแล้ว เป็นเหมือนสิ่งจำเป็นที่ขาดไม่ได้ เด็กกว่า ๒๐๐ ชีวิต จำเป็นต้องมีขนม มีของกินของใช้ส่วนตัวที่เป็นพื้นฐาน เด็กๆ จะได้ไม่ต้องเดินไปซื้อของไกล ในหมู่บ้าน และได้ของราคาถูก ยิ่งซื้อมาก ก็ยิ่งได้ปันผล สำหรับบางคนที่พ่อแม่แทบไม่มีเงิน มาให้เลยและไม่มีโอกาสได้เป็นสมาชิกสหกรณ์เลย ก็จะเปิดโอกาสให้เป็นสมาชิกได้ โดยการ ทำงานอะไรสักอย่าง เช่น ขึ้นแปลงผัก เก็บหน่อผักกูดมาขายให้กับสหกรณ์

“อย่างบางชิ้น ปลูกผักรวมกันได้มา ๓๐ กิโลกรัม ก็ช่วยให้เด็กไป บางที่รับซื้อแพง กว่าที่ตลาดขายเสียอีก เพื่อเป็นกำลังใจให้เด็ก หรือแทนที่จะให้เด็กไปซื้อของจากที่อื่น ก็ สามารถนำผักไปแลกแพ็บ แลกสบู่ หรือของใช้ส่วนตัว ในบางฤดูกาลที่ปลูกผักไม่ได้ สามารถ ไปหาหอยกกล้วย ไปหาของป่ามาขายได้” ผู้อำนวยการอธิบายเพิ่มเติม

จะเห็นว่า เรื่องการเกษตรของที่นี่เป็นความสำคัญและเกี่ยวพันกับหลายเรื่องตามที่ได้บอกกล่าวเล่าไปจนยาวเหยียด จนอาจเรียกได้ว่าครบวงจรจริงๆ พยายามหมุนเวียนให้เกิดประโยชน์ภายในโรงเรียนให้มากที่สุด ซึ่งพอจะขมวดภาพทั้งหมดด้วยแผนภาพระบบง่าย ๆ เบื้องล่างนี้ เพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

วิชาชีวิตนอกห้องเรียน

เครื่องมือหนึ่งที่ช่วยสอนทักษะชีวิตให้เด็กรู้จักการพึ่งตนเองก็คือ กิจกรรมในแต่ละวัน เด็กๆ จะต้องตื่นนอนกันตั้งแต่ตีห้าเพื่อทำกิจส่วนตัว อาบน้ำ แปรงฟัน สระผม แต่งตัว และออกกำลังกาย รวบรวมของเข้าก็จะแยกย้ายกันไปเข้ากลุ่มงาน ที่ทางโรงเรียนได้จัดไว้เป็น ๘ กลุ่มงาน คณะทั้งเด็กเล็กเด็กโต และจะมีการสลับสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป ทุก ๒ สัปดาห์

กลุ่มงานที่วานี้มาจากฐานปัจจัยสี่และสิ่งที่โรงเรียนมีอยู่ ได้แก่ กลุ่มงานอาหาร กลุ่มงานฟาร์มสัตว์ กลุ่มงานสหกรณ์ กลุ่มงานไม้ดอกไม้ประดับ กลุ่มงานเกษตรกลาง กลุ่มงานสถานที่ กลุ่มงานปุ๋ยหมักและไม้ผล และกลุ่มงานบริการ

ทุกกลุ่มงาน เด็กๆ ก็จะตกลงกันเองว่าใครจะทำหน้าที่อะไร อย่างไร โดยมีครูประจำกลุ่มคอยให้คำแนะนำ คอยสอนให้เด็กรู้จักหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเอง อย่างเช่น กลุ่มงานอาหาร มีหน้าที่ในการหาพื้น หาวิธีการประกอบอาหาร เตรียมผัก เตรียมไข่ เตรียมเนื้อ และอื่นๆ เพื่อให้แม่ครัวนำไปประกอบอาหาร กลุ่มงานสหกรณ์ มีหน้าที่จัดของ จัดขนมนับจำนวนของต่างๆ ทำความสะอาด และเปิด - ปิดร้านขายของในช่วงเวลาก่อนเข้าเรียน กลางวันและหลังเลิกเรียน กลุ่มงานฟาร์มสัตว์ มีหน้าที่ให้อาหารสัตว์ เก็บกวาดมูลสัตว์ ล้างคอกสัตว์

ขณะเดียวกันครูก็จะคอยสอดแทรกความรู้ที่เด็กสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันไปด้วย เช่น ต้องเลี้ยงสัตว์ไว้กิน ไข่ขาย เพื่อให้เป็นอาหารสำหรับตนเอง ทำให้รู้ว่าหาอาหารอย่างไรและสร้างรายได้อย่างไร

ถึงเวลาประมาณ ๗.๐๐ - ๗.๓๐ น. เด็กๆ จะกลับไปทำงานตามบ้านหรือหอพักของตัวเองตามหน้าที่ที่แต่ละบ้านตกลงกันไว้ กวาดบ้าน ถูบ้าน ซักผ้า ล้างห้องน้ำ รดน้ำแปลงผัก เป็นต้น ถ้าไม่เสร็จก็ไม่เป็นไร กลับไปทำอีกได้ในช่วงหลังเลิกเรียน

หลังอาหารเช้าก็เป็นเวลาเหมือนโรงเรียนทั่วไป นักเรียนทำความเคารพต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ด้วยการร้องเพลงชาติ เข็ญธงชาติสวดมนต์ และสวดมนต์ ช่วงกิจกรรมหน้าเสาธงนี่ก็เป็นเวลาพูดคุย สอดแทรกเรื่องคุณธรรมจริยธรรม เช่น เตือนเรื่องการตรงต่อเวลา ระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความอดทนต่องานที่ทำอยู่ รวมทั้งเรื่องความพอเพียง เช่น การใช้เงินอย่างประหยัด หรือประกาศคุณงามความดีต่างๆ ที่นักเรียนได้ทำ

เลิกจากการเรียนการสอนตามสาระวิชาปกติในห้องเรียน จะเป็นเวลาของปฏิบัติการตามกลุ่มสนใจ ช่วงเวลา ๑๕.๐๐ - ๑๘.๐๐ น. กลุ่มหนึ่งก็มีประมาณ ๕ - ๑๐ คนแล้วแต่ความสนใจของเด็ก กลุ่มยูทูปอดิน กลุ่มยูทูปศุภกร กลุ่มปักผ้าชาววัง กลุ่มน้ำยาล้างจาน กลุ่มผลิตดอกเอื้องชะชะจากแป้ง ส่วนหนึ่งก็ไปเรียนวิชาชีพ อย่างช่างก่อสร้าง ช่างปูน ช่างไม้ ช่างเชื่อม ช่างไฟฟ้า ตรงนี้มีมีการประสานกับวิทยาลัยการอาชีพพนมรินทร์มาช่วยสอนหลักสูตรในระยะสั้น เพราะครูไม่มีความรู้ด้านนี้

ในกลุ่มอื่นๆ ที่ครูไม่มีความรู้มาก ก็เชิญภูมิปัญญาหรือผู้มีความรู้มาช่วยสอนให้ เช่น การทำเอื้องชะ การปักผ้าชาววัง ถือเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นการพัฒนาทั้งครูและนักเรียนไปพร้อมกัน ในบางครั้งก็จะมีหน่วยงานอื่นๆ มาช่วยเสริมความรู้ให้เด็ก เช่น สภครรณจังหวัดมาสอนเรื่องการทำบัญชีครัวเรือน การบันทึกรายรับรายจ่ายต่างๆ เป็นการเน้นเรื่องการเก็บออม เป็นเรื่องของความพอเพียง

ในกิจกรรมกลุ่มสนใจก็ถือโอกาสสอดแทรกแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปบ้าง ตัวอย่างเช่น สอนวิธีทำน้ำยาล้างจานและแชมพู พร้อมๆ กับบูรณาการ ๓ ท่วง ๒ เงื่อนไข โดยให้คณะครูและนักเรียนวิเคราะห์ร่วมกันว่า ความพอดี ความมีเหตุผล ความภูมิคุ้มกันที่ดีของกลุ่มน้ำยาล้างจานและแชมพู คืออะไร เช่น การที่เราสามารถทำน้ำยาล้างจานและแชมพูไว้ใช้เองในโรงเรียนได้ เป็นการประหยัดงบประมาณและลดค่าใช้จ่ายของโรงเรียน ถือเป็นการสมเหตุสมผลที่จะทำ เมื่อใช้น้ำยาล้างจานก็ให้รู้จักความพอดี ถ้าเข้มข้นมากเกินไป ก็ต้องนำมาเจือจาง ใช้มากไปก็เกิดฟองมาก ล้างออกยาก สารตกค้างก็ยิ่งมาก เป็นความไม่ประหยัด และเป็นทักษะวิชาชีพที่ติดตัวนักเรียนไป ให้รู้จักทำของใช้ใช้เองในบ้าน ช่วยประหยัดเงินเพราะไม่ต้องไปซื้อจากที่อื่น สามารถทำขายเพิ่มรายได้ในอนาคตได้อีกด้วย จึงเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี

ถึงช่วงกลางคืน ครูจะวางกระบวนกรที่สอนน้องไว้ แล้วคอยติดตามดูเป็นระยะๆ คือแต่ละบ้านจะมีการเลือกประธาน รองประธาน ให้เป็นผู้นำประชุม คอยดูแลสารทุกข์สุขดิบ และก่อนเข้านอนทุกวันก็ต้องมานั่งคุยกันเองว่า วันนี้มีปัญหาอะไรบ้าง ใครทำการบ้านไม่ได้ จะให้ช่วยอะไรตรงไหนอย่างไร ให้ความรู้เรื่องคณิตศาสตร์ ภาษาไทย ท่องสูตรคูณ ถ้าปัญหาไม่หนักหนา พี่ก็ช่วยน้องไป ถ้าเป็นเรื่องที่เกินกำลังก็ให้ไปบอกครูประจำบ้าน เช่น หลังคารั่ว ครูก็จะมาช่วยเด็กไปหาหญ้าแฝกหรือใบตองตึงมาซ่อมแซม บันไดพัง ก็ไปหาไม้ไผ่มาคอยดูแลกันไป หรือถ้าใครเจ็บไข้ได้ป่วย ก็ต้องบอกจะได้รับพยาบาลให้ หรือพาไปหาหมอ

การอยู่ร่วมกันก็ต้องรู้จักสร้างข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน อย่างเช่นหน้านี้ปลูกอะไรไม่ได้ ก็เข้าป่าไปหาหน่อไม้ ไปหาผักกูด ซึ่งเป็นทักษะที่มีอยู่ในตัวนักเรียนอยู่แล้ว ที่สำคัญต้องฝึกให้รู้จักคุณค่าของทรัพยากร และรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตัวเองมีอยู่ น้ำไฟก็ต้องช่วยกันประหยัด ปิดน้ำปิดไฟเมื่อไม่ใช้ ชุดนักเรียนก็ต้องรักษา ถ้าหายก็ต้องซื้อใหม่เอง แต่ถ้าไม่มีเงิน ก็ต้องไปปลูกผักหรือทำอย่างอื่นทดแทน ไม่ใช่ชุดหายไปแล้วก็ไม่ใส่ ทำให้ขาดระเบียบวินัย การทำแบบนี้ถือเป็นการสอนระเบียบวินัยไปด้วยในทางอ้อม

นอกจากการฝึกให้ทำงานกลุ่มตามกลุ่มงานและกลุ่มสนใจแล้วยังฝึกความรับผิดชอบระดับโรงเรียนในรูปแบบของคณะกรรมการนักเรียน ตามโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยโดยการเลือกประธาน รองประธาน และคณะกรรมการนักเรียน ด้วยการยกมือให้คะแนนเสียง ซึ่งกลุ่มคณะกรรมการนักเรียนนี้ จะมีหน้าที่ในการประชุมปรึกษาหารือกันว่า นักเรียนมีปัญหาอะไร แล้วไปรายงานครู หรือคอยช่วยเหลือกิจกรรมของครูในบางครั้ง เช่น การทำหน้าที่แทนครูเวร

ดังนั้น วิชาชีวิตเหล่านี้เป็นสิ่งที่หาเรียนได้ยากยิ่งในห้องเรียนปกติ เวลานอกห้องในการทำกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มงาน กลุ่มสนใจ รวมทั้งการอยู่หอพัก น่าจะเป็นโอกาสของการสอดแทรก ช่วยให้เด็กซึมซับทักษะชีวิตผ่านการปฏิบัติ ฝึกการดูแลตัวเอง ฝึกระเบียบวินัย ฝึกความรับผิดชอบ และการปรับตัวในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ภายใต้แนวคิดการพึ่งตนเองได้ไม่น้อยทีเดียว

แบ่งปันความรู้...ครู - นักเรียน

ภายใต้แนวคิดของโรงเรียนที่มุ่งเน้นการเรียนการสอนผ่านการปฏิบัติ การเรียนรู้นอกห้องจึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะช่วยให้เด็กได้เห็นของจริงนอกเหนือจากการเรียนทฤษฎี สิ่งที่เกิดขึ้นและให้คุณค่ายิ่งกว่านั้นคือ การแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างครูกับนักเรียน เพราะจริงๆ แล้วครูไม่ได้รู้ทุกอย่างเสมอไป

“เราไม่ใช่คนที่นี่ ความรู้บางอย่างได้มาจากนักเรียนที่เรียนรู้มาจากชุมชนหรือพ่อแม่ เมื่อได้แลกเปลี่ยนกัน ครูจะได้ความรู้เพิ่มขึ้น ส่วนนักเรียนก็ได้เนื้อหาสาระจากครู” ความรู้สึกประทับใจของปुरुเชษฐ์ มธุรส ครูสอนวิชาการงานและอาชีพ ในการได้แลกเปลี่ยนความรู้กับนักเรียน

บางครั้งครูพาเด็กนักเรียนเป็นกลุ่มไปลงพื้นที่หาสมุนไพรในชุมชนใกล้เคียง หรือลงแปลงสมุนไพรในโรงเรียน ตามสาระวิชาการงานและอาชีพ ครูก็ให้ความรู้ในตำราเกี่ยวกับสมุนไพร เช่น ชื่อ ประเภท ประโยชน์ แต่สมุนไพรบางอย่างครูไม่รู้จัก ไม่คุ้นเคย เด็กนักเรียนก็สามารถบอกได้ว่าอันนี้เรียกว่าอะไร รสชาติเป็นอย่างไร อันไหนกินได้ อันไหนกินไม่ได้ หรือในบางคราวทำกิจกรรมร่วมกันอยู่ มีคนบาดเจ็บเลือดออก เด็กๆ ก็ไปหาสมุนไพร

มาไล่ได้เลย เลือดก็หยุดไป เพราะตอนอยู่ที่บ้านเด็กใช้ประจำ เมื่อครูได้เรียนรู้แล้ว ครึ่งหน้า ครูก็สามารถนำไปสอนได้อีก ด้วยความรู้ท้องถิ่น

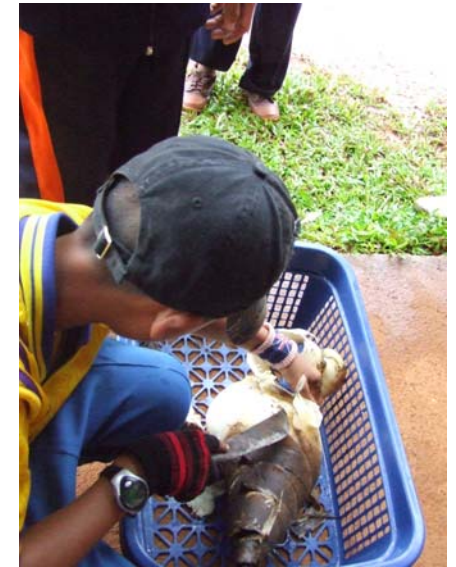
ในวิชาวิทยาศาสตร์ ครูเมษายน แก้วหุ่น มักจะพาเด็กๆ ไปเห็นของจริงโดยการศึกษารวมชาติ หลังจากได้ให้ความรู้ทางทฤษฎีกันไปบ้างแล้ว พาเด็กไปเก็บหน่อบ้าง ผักกูดบ้าง เห็ดบ้าง แล้วกลับมาเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่เห็นกับทฤษฎี เป็นการทบทวนและย้ำความรู้ อย่างเช่น หน่อนั้นเป็นพืชประเภทไหน มีลักษณะอะไรบ้าง ขยายพันธุ์อย่างไร มีประโยชน์อย่างไร เด็กก็ช่วยกันตอบว่า เป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยว โดยสังเกตจากใบ ลำต้นที่เป็นปล้องๆ รากที่มีทั้งรากแก้วและรากฝอย ขยายพันธุ์โดยการแตกหน่อ งอกมาจากดิน สามารถใช้เป็นอาหาร ทำจักสาน หรือสร้างบ้านเรือนได้ ถ้ามีขนาดใหญ่มากๆ ในทำนองเดียวกับผักกูด เป็นพืชตระกูลเดียวกับเฟิร์น ไม่มีดอก ใช้สปอร์ในการสืบพันธุ์ ส่วนเห็ดก็ใช้สปอร์ในการขยายพันธุ์

“การจัดการเรียนรู้แบบนี้เป็นส่วนหนึ่งของการบูรณาการ ความจริงศาสตร์ทุกศาสตร์มันเชื่อมกันหมด ทั้งภาษาไทย คณิตศาสตร์ บางครั้งสอนเด็กแค่วิชาการไป เด็กไม่เคยเห็นของจริงเลย จึงจำเป็นต้องพาไปเรียนรู้จากสิ่งใกล้ตัว การศึกษารวมชาติจึงทำให้เด็กเรียนรู้เพิ่มเติมจากในห้องเรียนได้จริง” ครูเมษายนให้รายละเอียดเพิ่มเติม “ในบางครั้ง เด็กก็รู้มากกว่าครู ถือเป็นการแลกเปลี่ยนกัน”

อย่างครูก็จะรู้ว่าในตำราว่า เวลาเก็บหน่อต้องใช้มีดใช้เสียมไปฟัน แต่เด็กจะมีภูมิปัญญาที่เรียนรู้มาจากพ่อแม่ คือรู้ว่าจะฟันหน่ออย่างไร บางครั้งไม่มีมีด ไม่มีเสียมก็เอาหน่อไม้ได้ รู้ว่าจะหามาแทนมีด แทนเสียม เช่น ไม้ ก้อนหิน ตรงนี้เป็นความรู้ที่เด็กสามารถให้ครูได้ เหมือนกับว่าครูมีความรู้วิชาการให้เด็ก เด็กมีความรู้ทางปฏิบัติให้ครู

อีกอย่าง ครูสรุปได้ว่าถ้าให้เด็กนั่งเรียนแต่ในห้อง ความคิดสร้างสรรค์ต่างๆ จะไม่ออกมา พอไปสัมผัสสิ่งจริงเด็กจะพยายามคิด พยายามประยุกต์ใช้เครื่องมือจนได้หน่อมาจนได้จริงๆ แล้วเด็กฉลาด มีความคิดสร้างสรรค์ นำมาใช้ได้จริง

ครูเมษายนเคยพูดกับเด็กว่าไม่ใช่ให้ครูมาให้ความรู้อย่างเดียว แต่เป็นการเรียนรู้ร่วมกัน การที่เดินศึกษาป่าธรรมชาติ อันไหนไม่รู้ หนูก็ถามครู ครูก็ตอบให้หนู แต่ถ้าอันไหนที่ครูไม่รู้ ครูอยากถาม เพราะหนูเป็นคนท้องถิ่น หนูรู้มากกว่าครู อย่างเดินไปเจอเห็ดมียาง พอเอาของมีคม เอาเล็บไปแตะแค่นิดหนอยย่างก็ไหลออกมา เด็กก็บอกว่าเป็นเห็ดฟานกินได้

ความแตกต่างของความรู้เป็นการเติมเต็มซึ่งกันและกัน ขณะที่ครูให้ความรู้เรื่องการขยายพันธุ์เห็ด เด็กๆ ก็ให้ความรู้เกี่ยวกับชื่อเห็ดท้องถิ่น และการใช้ประโยชน์ ทำให้ครูสามารถไปศึกษาเพิ่มเติมได้อีกว่าจริงๆ เห็ดนี้คืออะไร มีชื่อวิทยาศาสตร์อย่างไร มีประโยชน์อย่างไร

ระหว่างทางยังได้สอดแทรกแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อย่างการเก็บหน่อ เป็นความมีเหตุผล เพราะสามารถไปเก็บในป่ามาใช้เป็นอาหารได้ โดยไม่ต้องใช้เงินไปซื้อ ขณะเดียวกัน ในการเก็บหน่อก็ต้องรู้จักพอประมาณ ใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่อย่างรู้คุณค่า รู้จักอนุรักษ์มันไว้ให้มีเก็บได้อีก ถ้าไม่ช่วยกันอนุรักษ์หน่อก็จะสูญพันธุ์ไปได้ แล้วก็ไม่มีให้เก็บไปกินเป็นอาหารอีก การอนุรักษ์ไว้จะเป็นภูมิคุ้มกันที่ดี ให้มีกินมีใช้ในอนาคต เรียกได้ว่าเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ช่วยสร้างบรรยากาศแห่งการแบ่งปัน หนุนเสริม เติมเต็มความรู้ซึ่งกันและกัน

๗

อะไร อะไร...ที่เด็กได้รับ

ผ่านกระบวนการเรียนการสอนแบบพึ่งตนเอง ทำให้เด็กๆ ได้เรียนรู้วิชาชีวิตมากมาย นอกเหนือจากความรู้ด้านวิชาการอันเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะด้านการเกษตรที่เป็นฐานอาชีพหลักของครอบครัวนักเรียนที่นี่เป็นส่วนใหญ่

“การเรียนที่นี้ได้ทั้งความรู้ ประสบการณ์ชีวิต ด้านเกษตร ด้านกีฬา การทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนๆ การเป็นตัวแทนในการแข่งขันด้านวิชาการและกีฬา ถึงแม้จะเป็นคนด้อยโอกาส มาที่นี่ก็ทำให้มีโอกาส แม้จบไปจะไม่มีโอกาสได้เรียนอีก อย่างน้อยก็นำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ สามารถสร้างอาชีพการเกษตรให้ตัวเองได้ เช่น ปลูกกะหล่ำ”

สมยศ นักเรียนชั้น ม.๓ สื่อความในใจที่ไม่ต่างจากความรู้สึกของน้องเอ ชั้น ม.๓

“การเรียนในโรงเรียนพึ่งตนเองเป็นโอกาสของคนไม่มีนามสกุล ให้ได้รู้จักช่วยเหลือตนเอง รู้จักทำการเกษตร เมื่อจบออกไปแล้วไม่มีโอกาสได้เรียนต่อ รู้สึกมีความสุขที่ได้ทั้งความรู้วิชาการ ได้เรียนรู้ในหลายๆ ด้าน”

แม้แต่เด็กเล็กอย่างน้องคำแลง ชั้น ป.๓/๑ ยังบอกได้ถึงความรู้และทักษะที่ได้รับ

“ตั้งแต่หนูได้มาเรียนในโรงเรียนแห่งนี้ หนูได้เรียนรู้วิธีการทำเกษตร เช่น การทำแปลงผัก วิธีการปลูกผัก วิธีการใส่ปุ๋ย รดน้ำ และการเก็บเกี่ยวผลผลิต และครูที่นี้ได้สอนให้ หนูรู้จักพึ่งตนเอง เช่น การเก็บรักษาเสื้อผ้า ซักผ้า การดูแลตนเองหลายอย่าง ความรู้ที่หนู ได้จากการทำเกษตรและการพึ่งตนเอง หนูสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ อย่างเช่น ไปทำแปลงผักที่บ้าน ทำให้ลดค่าใช้จ่ายของครอบครัว และหนูสามารถพึ่งตนเองได้โดยการ ซักผ้า เก็บผ้าเอง ทำให้พ่อแม่ไม่ต้องเป็นห่วง”

นอกจากด้านการศึกษา ด้านการกีฬา ด้านการเกษตรที่นักเรียนได้รับและสามารถ นำไปปรับในชีวิตประจำวันได้แล้ว น้องหญิงหลู่ ชั้น ม.๓ ยังได้เรียนรู้การชื้อขายจากการ ร่วมเป็นเจ้าของที่สหกรณ์

“ในสหกรณ์ไม่ได้มีการขายของเพียงอย่างเดียว แต่มีการรับซื้อของจากฟาร์มสัตว์ ด้วย เช่น ไก่ ไชนกกระทา ทำให้รู้จักการค้าขาย”

ไม่เพียงเท่านั้น น้องแสงสร้อย ชั้น ป.๖ ยังได้เรียนรู้ถึงการใช้ชีวิตแบบพอเพียง จากการถ่ายทอดแนวคิดพึ่งตนเอง

“แต่ก่อนหนูเคยคิดว่า ถ้าเราไม่มีเงินเราจะอยู่ไม่ได้ แต่ตอนนี้หนูรู้แล้วว่า คนเรา จะต้องเป็นคนที่อยู่ได้ด้วยตนเอง เราควรช่วยเหลือตนเองก่อน ก่อนจะไปขอความช่วยเหลือ ผู้อื่น เราต้องรู้จักพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือย รู้จักอดออม อดทน และมีคุณธรรม”

รวมทั้งเด็กนักเรียนหลายคนยืนยันเป็นเสียงเดียวกันว่า จะนำความรู้ด้านการเกษตร การพึ่งตนเองและทักษะต่างๆ ที่ได้รับไปถ่ายทอดให้กับคนในครอบครัว คนใกล้ชิด และผู้ที่ เกี่ยวข้อง ให้ได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน

“จะนำความรู้เรื่องการปลูกผัก การเลี้ยงสัตว์ การใช้ชีวิตอย่างพอเพียง โดยที่เรา ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น ไปบอกญาติผู้ใหญ่ พ่อแม่ ให้ท่านได้นำไปใช้กับอาชีพ เช่น การปลูกพืชผักเพื่อให้ได้ผลดี การใส่ปุ๋ย การบำรุงดิน การเลี้ยงสัตว์ การพึ่งตนเอง ทำให้เรา ไม่เสียค่าใช้จ่ายมาก ประหยัด และรู้จักอดออม”

เป็นถ้อยคำยืนยันจาก น้องรินคำ ชั้น ป.๕ เช่นเดียวกับน้องเอ ชั้นม.๓ น้องส่วย ชั้น ม.๑ น้องไชยกพ ชั้น ม.๑ และน้องสมชาย ชั้น ป.๓/๒ ที่เอ่ยในทำนองเดียวกันว่า

“จะนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ทุกเรื่องไปบอกกับพ่อแม่ เพื่อนๆ คนอื่นๆ ที่ยังไม่รู้ จะได้นำไป ใช้ในชีวิตประจำวันต่อไป”

สุดท้ายนี้ ขอสรุปปิดท้ายด้วยความรู้ลึกประทับใจของน้องสมยศในฐานะพี่ใหญ่ชั้น ม.๓ ว่า “โรงเรียนนี้ไม่เหมือนกับโรงเรียนทั่วไปคือ ไม่ใช่การไปเข้าเรียนแล้วกลับบ้านไป แต่ ได้ความรู้ด้านการเกษตร เรียนรู้การพึ่งตนเองคือ การใส่เสื้อผ้า การตื่นนอนแต่เช้า และการ อยู่ร่วมกับคนอื่นในหอพัก การปลูกผักสวนครัวกับเพื่อนๆ เป็นความประทับใจมากที่มีโอกาส มาเรียนที่นี่ อยากให้เพื่อนๆ ทุกคนขยันเรียน รู้จักพึ่งตนเอง ช่วยเหลือตนเองในส่วนที่ทำได้ ให้เป็นคนดี เป็นนักเรียนที่ดีของคุณครู และช่วยกันพัฒนาโรงเรียนต่อไป”

สิ่งที่ผ่านมา กับก้าวต่อไป

ฝ่าฟันความยากลำบากกันมาจนถึงวันนี้ ผู้อำนวยการก็รู้สึกภาคภูมิใจที่สิ่งที่ทำอยู่สามารถส่งผ่านสู่สายตาคนอื่นได้บ้างในรูปแบบของการศึกษาดูงานหรือการออกรายการต่างๆ จะมีคนต่างจังหวัดมาดูรูปแบบการจัดการเรียนการสอนอยู่เป็นประจำ คนที่มาดูงานส่วนหนึ่งเพราะคิดว่าโรงเรียนในโครงการพระราชดำริเป็นโรงเรียนที่ได้รับการจัดสรรงบประมาณมาก แต่สภาพจริงมันไม่ใช่ สิ่งที่มีอยู่ทุกวันนี้ ส่วนใหญ่ได้มาจากองค์กรต่างประเทศและคณะส่วนบุคคล

คณะที่มาเยี่ยมได้ชื่นชมให้กำลังใจกันบ้าง ปรึกษาสิ่งของบ้าง บางครั้งมีการพาครูในเมืองมาดูการทำงานของคุณครูที่นี่ ซึ่งทำงานกันทั้งวันทั้งคืน แต่ไม่ได้เบียดเบียนเลย ต้องกินนอนอยู่กับเด็ก คุณเด็กกินข้าว ๓ มื้อ ไม่มีเวลาราชการ เป็นความยินดีที่ได้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ให้ที่อื่นได้

รางวัลสถานศึกษาพอเพียงเป็นความภาคภูมิใจหนึ่งที่คิดว่าน่าจะเป็นได้ด้วยปัจจัยเงื่อนไขหลายประการ

- การทำงานที่ต่อเนื่อง เกิดผลเป็นรูปธรรมบนแนวคิดการพึ่งตนเอง ไม่ได้เป็นการทำตามกระแส หรือทำตามไฟไหม้ฟาง
- ความสามารถในการบริหารจัดการ สามารถบริหารจัดการบนความขาดแคลน รู้จักแก้ปัญหาเฉพาะหน้า แม้จะมีงบประมาณไม่มาก ก็พยายามใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มี ทำกันไปตามสภาพที่เห็น ไม่หุหุระอะไร โรงเรียนก็ไม่ใช่โรงเรียนอย่างดี ทำไปเรียนรู้ไป คิดเสียว่า “ขาดทุนคือกำไร” หลายครั้งที่ปลูกผักแล้วต้องทิ้งไป ก็เป็นบทเรียน
- ทำงานไม่มีวันหยุด แม้เป็นช่วงปิดภาคเรียนก็ยังต้องทำกันอยู่ เพราะต้องให้อาหารสัตว์ จะไปเทครัวช่วงปิดเทอมคงเป็นไปได้ ใครๆ ไปเที่ยวกัน ครูก็ยังต้องผลิตเปลี่ยนกันอยู่เวร ดูแลเด็กที่ไม่ได้กลับบ้านและสมัครใจช่วยครู เพื่อให้อาหารสัตว์ ดูแลต้นกล้าที่เพาะไว้ ต้นไหนลงแปลงได้ก็ลงไป เนื่องจากเป็นกิจกรรมต่อเนื่อง ครูแต่ละคนที่ต้องมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองในการอยู่เวรรักษาดูแลความปลอดภัยทั้งโรงเรียนและนักเรียนที่ไม่ได้กลับบ้านในช่วงปิดเทอม

- จิตวิญญาณผู้บริหาร มีผู้บริหารที่มีใจรัก ต้องการงานที่ทำหาย ยึดมั่นแนวคิดพึ่งตนเอง อยู่กับความเรียบง่ายได้อย่างมีความสุข ทำงานอย่างทุ่มเท มีเทคนิคในการบริหารงาน และการบริหารคน
- ความเสียสละของครู ครูเข้าใจแนวคิดพึ่งตนเอง ทำงานอย่างทุ่มเท เสียสละปรับตัวได้ดี อยู่ร่วมกับเด็กได้เหมือนพ่อแม่ปกครองลูก

แม้วันนี้ ข้อจำกัดต่างๆ จะยังมีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องงบประมาณ การสื่อสารกับนักเรียนและผู้ปกครองในการรับแนวคิดการพึ่งตนเองหรือครูที่มีการย้ายเข้าย้ายออกกันบ่อยๆ เพื่อกลับภูมิลำเนาเมื่อครบ ๒ ปี ทำให้การทำงานไม่ต่อเนื่อง บางครั้งต้องรอบรรจุเป็นเทอม ผู้อำนวยการยังคงมุ่งมั่นที่จะสานต่ออีกหลายสิ่งหลายอย่าง เพื่อเติมเต็มความสมบูรณ์ของโรงเรียน บนหลักการพึ่งตนเองต่อไป

- ต้องพัฒนาด้านวิชาการให้มากที่สุด เพื่อพัฒนาเยาวชน ควบคู่ไปกับการพัฒนาปัจจัยสี่ ให้นักเรียนได้อยู่ดีกินดี
- การบูรณาการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่หลักสูตรการเรียนการสอน
- การพัฒนาโรงเรียน เช่น การจัดการขยะ การพัฒนาระบบสหกรณ์ให้เป็นนิติบุคคลอย่างสมบูรณ์ โดยการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การแก้ไขปัญหาด้านการเกษตร เช่น การปลูกพืชในหน้าฝน
- การจัดระบบการพัฒนาบุคลากร เนื่องจากครูยังย้ายเข้าย้ายออกเสมอๆ
- การจัดระบบข้อมูล หรือการทำวิจัยเพื่อเผยแพร่สิ่งที่ทำอยู่ ให้มีความน่าเชื่อถือและชัดเจนมากขึ้น
- การสร้างวัฒนธรรมและปฏิบัติตามแนวคิดพึ่งตนเองอันเป็นจุดยืนของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง
- การฝึกจิตสำนึกในระเบียบวินัยและความรับผิดชอบของนักเรียน เช่น เห็นขยะเก็บทันที

ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน...บนความขาดแคลน

หนังสือประกอบตลาดนัดความรู้ ครั้งที่ ๑

โครงการเสริมศักยภาพการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

ผู้สถานศึกษาและชุมชน : ภาคเหนือ

โรงเรียนร่มเกล้าปางตอง ต.หมอกจำแป่ อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

ที่ปรึกษา ทรงพล เจตนาวณิชย์, ศศิณี ลี้มพงษ์

เรียบเรียง เกศสุดา สิทธิสันติกุล

พิสูจน์อักษร อมรรัตน์ เกரியงขจร

จัดรูปเล่ม สุชาติ มุกตามณี

ปีที่พิมพ์ มกราคม ๒๕๕๒

จำนวนพิมพ์ ๕๐๐ เล่ม

จัดทำโดย มูลนิธิสยามกัมมาจล ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน)
ร่วมกับ สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.)